

Özet

Türk-Amerikan ilişkilerinde dönemsel olarak krizlerin anatomisini incelemek, dış politika karar alıcıları açısından da son derece önemlidir. Türk-Amerikan ilişkileri birçok sinamadan geçmiştir. İlişkilerde krizler kadar fırsatlar ve işbirlikleri de ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilişkileri oldukça inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Sorunları aşmak için Türkiye-ABD Stratejik Mekanizması kurulmuş, bu mekanizma yedi kez toplanmış ve ilişkilerin nasıl yeniden restore edilebileceği konuşulmuştur.

İki tarafta da güçlü siyasi figürler bulunmaktadır. Bu durum, daha hızlı ve kararlı adımların atılmasına zemin hazırlayabilir. Ancak Trump'ın ilk döneminde yaşanan zorlukları da akıldan tutmak önemlidir. İkili ilişkilerde "ihtiyatlı bir iyimserliğin" benimsenmesinde fayda vardır. Zira Trump, hızlı bir şekilde fikir değiştirebilen bir lider profili çizmiştir. Bu da bir risk oluşturmaktadır.

Türkiye, denge siyaseti kapsamında hem Batı'yla hem de Doğu'yla sürdürülebilir ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Ancak bazı alınacak kararlar rasyonellikten uzak olabileceği için her konu, potansiyel bir kriz zeminine dönüşebilir. Dünyada ciddi bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçilmektedir. Bu bağlamda hem Türkiye'nin hem de ABD'nin rasyonel davranması, her iki ülkenin de yararına olacaktır.

Türk-Amerikan İlişkilerinde Yaşanan Krizler: II. Trump Dönemi Ankara - Washington İlişkilerini Neler Bekliyor?

Prof. Dr. Mehmet Sait DİLEK - Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyesi

Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan krizleri siyasi tarih perspektifiyle ele aldıktan sonra güncel meseleler çerçevesinde Türk dış politikasını ve Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğini değerlendirmekte fayda vardır. "Harmanlama metodu" denilen bu yöntemde; tarihsel kökenler ile güncel gelişmeler bir arada değerlendirilmekte ve bu sayede geleceğe dönük daha güçlü ve sağlıklı analizler yapılabilmektedir.

Bir diğer kriz, 1830 yılında yapılan Osmanlı-Amerikan Antlaşması'na dair Amerikan Senatosu'nun tutumuyla ilgilidir. 1827 Navarin Faciası sonrası İngiliz-Fransız-Rus ittifakının Osmanlı-Mısır Donanması'nı yakıp yok etmesi, Osmanlı'nın denizcilik alanında ciddi bir zafiyete uğramasına yol açmıştır. Bu durum, Amerika'yla denizcilik alanında işbirliği yapma ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda 1830 Antlaşması'na bir de gizli madde eklenmiş, ancak Amerikan Senatosu bu gizli maddeyi kabul etmemiş ve sadece açık maddeleri onaylamıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise Islahat Fermanı sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinde daha farklı bir boyuta geçilmiştir. Bu dönemde ciddi sayıda adli, ticari ve iktisadi kapitülasyon verilmiş ve bir tür "dualist" yapı ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler, ABD ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkileri sarsan bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde Amerikan misyoner okullarında ciddi bir artış gözlenmiş, özellikle 1830 Antlaşması'yla birlikte "Ekstraterritoryal Yargı (Yabancıların Kendi Konsolosluklarında Yargılanması Hakkı)" çerçevesinde Amerikan konsolosluklarının yetki alanlarını genişletme çabaları dikkat çekmiştir. Bu da iki ülke arasında yeni gerginliklerin doğmasına sebep olmuştur.

Bir başka kriz, 1928 yılında yaşanan ve "Tanassur Olayı" olarak da bilinen "Bursa Amerikan Kız Lisesi Olayı"dır. Bu mesele, dört Müslüman kız öğrencinin, Amerikan misyoner okulu öğretmenlerinin ve öğrencilerinin etkisiyle Hristiyanlığa geçmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu durum, okulun kapatılmasına ve öğretmenlerin ülkelerine geri gönderilmesine sebep olmuştur.

Bir diğer kriz ise İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin savaş dışı kalma stratejisi sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin aktif bir tarafsızlık politikası izlemesi ABD tarafından hoş karşılanmamıştır. Türkiye açısından Sovyet tehdidi giderek büyürken ABD'yle yakın ilişkiler kurulmuş, Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile bir işbirliği süreci başlamıştır.

Bir başka örnek ise Jüpiter Füze Krizi'dir. Bir diğer önemli olay, Johnson Mektubu'dur. 1964 yılında Kıbrıs meselesi gündeme geldiğinde ABD Başkanı Lyndon B. Johnson, İsmet İnönü'ye diplomatik nezakete aykırı bir mektup göndermiştir. Bu mektup, Amerikan silahlarının kullanılmayacağı ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kolektif güvenlik taahhüdünün geçerli olmayabileceği tehdidinde bulunulmuştur.

Bir diğer önemli mesele ise 1970'li yıllarda gündeme gelen Haşhaş Krizi'dir. Bir başka büyük kriz ise Haşhaş Ekimi ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilişkilendirilen ABD Kongresi'nin Türkiye'ye silah ambargosu kararıdır. Bu karara karşılık olarak 1975 yılında Türkiye, ABD'yle savunma ve üs kullanımına dair yapılan Savunma İşbirliği Anlaşması (DCA) kapsamından çıkmıştır. 1979 yılında Türkiye'de yoğun ideolojik çatışmalar yaşandığı için ABD, bu süreci çok yakından izlemeye başlamış, 1980 darbesinin olacağını öngörmüş, ancak bu darbe ABD çıkarlarına doğrudan bir tehdit oluşturmadığı için müdahale etme ihtiyacı duymamıştır.

Bir başka kriz ise milenyum yılına, özellikle de 11 Eylül saldırılarından sonraki döneme

21 Mayıs 2025

uzanmaktadır. Önce Afganistan'a ve sonra Irak'a müdahale eden ABD, Türkiye'den de Irak'a müdahale etmek için izin istemiştir. 1 Mart Tezkeresi, 2003 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından reddedilmiştir. Bu ret kararı, Türk-Amerikan ilişkilerinde çok ciddi bir kırılmaya neden olmuştur. Bir başka önemli kriz, 4 Temmuz 2003 tarihinde ABD'nin Bağımsızlık Günü'nde Süleymaniye'de Türk Özel Kuvvetleri'ne mensup 11 askerin başına çuval geçirilmesi olayıdır.

ABD'nin Türkiye'deki askeri müdahalelerdeki rolü de kriz alanlarından biridir. 15 Temmuz 2016 tarihli FETÖ Darbe Girişimi sırasında ABD Başkanı Barack Obama'dan beklenen açık ve net bir destek gelmemiştir. Ayrıca darbe girişiminin arkasındaki örgüt liderinin ABD'de bulunması ve Türkiye'nin iade taleplerine rağmen hiçbir adım atılmaması, ilişkileri daha da germiştir. Türkiye, bu dönemde FETÖ odaklı tehdit algısını çok net şekilde ABD'nin gündemine taşımaya rağmen somut bir sonuç alamamıştır.

Sonuç

Türk-Amerikan ilişkileri birçok sınamadan geçmiştir. İlişkilerde krizler kadar fırsatlar ve işbirlikleri de ortaya çıkmıştır. İki ülkenin diyalog içinde olması hem bölgesel hem de küresel ölçekte barışa katkı sağlayacaktır. Birçok ülke, bu denge yaklaşımını benimsemeyi arzulamakta, ancak küresel güçlerin baskısı nedeniyle ülkeler istedikleri adımları atmakta zorlanabilmektedir. Buna rağmen bölgesel ve küresel anlamda diyalog bir zorunluluk hâline gelmiştir.

Öncelikle NATO müttefikliği çok önemli bir konudur. Transatlantik ilişkiler bağlamında NATO'nun ayakta kalabilmesi ve misyonunu sürdürebilmesi için bu ilişkilerin güçlü tutulması gerekmektedir. Ancak NATO'nun da bazı sorunları vardır. ABD, artık Soğuk Savaş döneminin sona erdiğini ve Avrupa'nın kendi savunma yükünü üstlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, milli gelirinin yüzde 2'sini savunmaya harcama hedefini en hızlı yakalayan ülkelerden biri olmuştur. Türkiye, halihazırda NATO içerisinde önemli katkılarda bulunan ve kritik görevler üstlenen ülkelerden biridir.

Fırsatlar penceresinden bakıldığında NATO üyeliği, Türkiye açısından güçlü bir avantajdır. Ayrıca Türkiye'nin hem Çin'le hem Rusya'yla hem de Ukrayna'yla görüşebiliyor olması, Batı ile Doğu arasında bir köprü, bir arabulucu rolü üstlenmesini sağlamaktadır. Türkiye, Kafkasya, Orta Doğu, Akdeniz ve Karadeniz gibi kritik bölgelerin kesişim noktasında bulunduğu için; asimetrik gücü yüksek olan bir devletle ilişkilerin sürdürülebilir olması, karşılıklı rasyonel bir ihtiyaç hâline gelmektedir.

İki tarafta da güçlü siyasi figürler bulunmaktadır. Bu durum, daha hızlı ve kararlı adımların atılmasına zemin hazırlayabilir. Ancak Trump'ın ilk döneminde yaşanan zorlukları da akılda tutmak önemlidir. İkili ilişkilerde "ihtiyatlı bir iyimserliğin" benimsenmesinde fayda vardır. Zira Trump, hızlı bir şekilde fikir değiştirebilen bir lider profili çizmiştir. Bu da bir risk oluşturmaktadır.

Telefon diplomasisi ya da liderler düzeyinde yapılan görüşmeler ikili ilişkilerin geliştirilmesinde gerçekten etkili olabilmektedir. Yakın zamanda Trump'ın Türkiye'ye bir üst düzey ziyaret planlamasının olacağını düşünülebilir. Nitekim Trump'ın ilk döneminde Cumhurbaşkanı Erdoğan iki kez ABD'ye ziyarette bulunmuştur. Bu dönemde de karşılıklı üst düzey bir ziyaretin gerçekleşmesi, ilişkilerin daha sağlıklı bir noktaya taşınması adına gereklidir.

Dışişleri Bakanlığı düzeyinde de ciddi bir diplomasi trafiği yaşanmaktadır. Gerekli adımların atıldığını ve ihtiyatlı bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Diplomatik ilişkilerde büyükelçilerin kişisel nitelikleri ve siyasi kimlikleri önemli bir rol oynayabilir. Atanan büyükelçiler zaman zaman ilişkileri pozitif yönde ivmelendirebildiği gibi gerilimleri de artırabilecek etkide bulunabilirler. ABD'nin Ankara Büyükelçiliği görevine atanan Thomas Barrack'ın kökeni Osmanlı vatandaşı Lübnanlı bir aileye dayanmaktadır. Bu durum, bölgeyi tanıması bakımından önemli bir avantaj sağlamaktadır. Aynı zamanda isim, ABD'nin Suriye Özel Temsilcisi olarak yeniden atanmış ve Washington'da "ABD-Türkiye-Suriye Çalışma Grubu" faaliyetlerine başlamıştır. İki ülkenin dışişleri bakan yardımcılarının düzeyinde yapılan bu temaslar, tarafların Suriye konusuna dair bir uzlaşma zemini aradığını göstermektedir.

İlişkilerde "kompartimentalist (tamamlayıcı)" yaklaşım benimsemek oldukça önemlidir. Bu bağlamda her ilişkiyi kendi bağlamında "kompartman kompartman" ele almak gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin de bir denge siyaseti vardır. Hem Batı'yla hem de Doğu'yla sürdürülebilir ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Ancak bazı alınacak kararlar rasyonellikten uzak olabileceği için her konu, potansiyel bir kriz zeminine dönüşebilir. Dış politikada karar vericiler, çoğu zaman çeşitli seçenekler karşısında konjonktüre göre adım atmaktadır. Halihazırda küresel düzeyde ciddi bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçilmektedir. Bu bağlamda hem Türkiye'nin hem de ABD'nin rasyonel davranması, her iki ülkenin de yararına olacaktır.

21 Mayıs 2025**Yazar Hakkında**

Prof. Dr. Mehmet Sait DİLEK - Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyesi

1999 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun olan Prof. Dr. Mehmet Sait Dilek, 2000 yılında Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde Araştırma Görevlisi olarak akademik faaliyetlerine başladı. Adı geçen kurumda 2001 yılında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında Yüksek Lisansını, 2009 yılında ise doktorasını tamamladı. 2010 yılında Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasi Tarih Anabilim dalına Dr. Öğretim üyesi olarak atanan Dilek, 2015'te Siyasi Tarih alanında "Doçent", 2020 yılında ise aynı anabilim dalında "Profesör" unvanını aldı. Türk Dış Politikası, Amerikan Dış Politikası ve Siyasi Tarih gibi alanlarda kitaplar, makaleler ve bildiriler kaleme aldı. 2011 yılından itibaren Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanlığı ve fakülte kurulu üyeliği yürüten Dilek, 2015-2016 yılları arasında ise İİBF Dekan Yardımcılığı görevini üstlendi. Halihazırda Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Bilimsel Dergiler Koordinatörlüğünde yönetim kurulu üyesi olan Prof. Dilek, Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisinin de baş editörlüğü görevini sürdürmektedir. İyi derecede İngilizce bilen Prof. Dr. Mehmet Sait Dilek, evli ve iki çocuk babasıdır.

21 Mayıs 2025**Türk Dış Politikasında Güncel Konular**

Küresel ve bölgesel rekabet uluslararası ilişkilerde baş döndürücü bir değişim ve dönüşümle sonuçlanmaktadır. Devletler arası savaşlar, iç savaşlar, terörizm, ekonomik ve teknolojik rekabet, artan nüfus artışıyla birlikte kıt kaynakların her geçen gün daha da kritik hale gelmesi, düzenli ve düzensiz göçler, salgın hastalıklar devletlerin güvenlik anlayışını hızla değiştirmekte, bu karmaşık ve hızla değişen gündemde karar almak ve uygulamak daha da zorlaşmaktadır.

Küresel ve bölgesel rekabette önemli rol oynayan Türkiye bu gelişmelerden önemli derecede etkilenirken, uluslararası politikada da etkin rol oynamaktadır. Bu açıdan Türk dış politikasında alınan kararlar Türkiye'nin güvenliğinde de temel rolü oynarken aynı zamanda bölgesel ve küresel gelişmeleri de önemli ölçüde etkilemektedir.

Uluslararası İlişkilerdeki gelişmeleri yakından takip etmek ve doğru okumak, dış politikada karar almak konusunda temel rolü oynamaktadır. İlgili devlet kurumları kadar üniversiteler ve düşünce kuruluşları da bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Kapadokya Üniversitesi (KÜN) ve Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) iş birliğinde yürütülen bu proje ile Türk Dış Politikasında Güncel Konuların, bu konudaki uzmanlar ile tartışılması, ele alınması ve Türk Dış Politikasında alınacak kararlara ışık tutması amaçlanmaktadır.

Proje hakkında detaylı bilgiye;
<https://commonhorizon.kapadokya.edu.tr/> adresinden ulaşabilirsiniz.

Prof.Dr. Şafak OĞUZ

2019 yılında Doçentlik ve 2024 yılında Profesör unvanını alan Prof.Dr. Şafak OĞUZ, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki (TSK) 23 yıllık hizmetinden sonra 2021 yılında emekli olmuştur. Görevi esnasında Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) bünyesinde de çalışan OĞUZ, Kitle İmha Silahları, Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası Örgütler ve Barış ve Çatışma Çalışmaları konularında çalışmalar yapmaktadır. Prof.Dr. Şafak OĞUZ, halen Kapadokya Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekan Vekili olarak görev yapmaktadır. İyi derece İngilizce ve Almanca bilmektedir.

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 1993'de mezun oldu. Boğaziçi Üniversitesi'nde 1995'de Yüksek Lisans çalışmasını tamamlayan Erol, 2005 yılında Ankara Üniversitesi'nde yaptı. 2009'da "Uluslararası İlişkiler" alanında doçent ve 2014 yılında da Profesörlük unvanlarını aldı.

Uzmanlık alanları, "Jeopolitik", "Kriz Yönetimi", "Güvenlik", "Türk Dış Politikası" ve "Türk Dünyası" olan Prof. Erol'un, bu konularda çok sayıda bilimsel makalesi ve kitabı bulunmaktadır.

Avrasya Dosyası, Karadeniz Araştırmaları, Gazi Akademik Bakış, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları dergileri editörlükleri ile TRT, Kanal A ve BBN Türk'te radyo-televizyon programları yapan, Türkiye'nin önde gelen dergi ve gazetelerinde köşe yazarlığı yapan-görüşleri yayımlanan Prof. Erol, bu çalışmalarından dolayı 2007'de Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı (TÜRKSAY) "Türk Dünyası Hizmet Ödülü", 2015'de Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) "Basın-Fikir Ödülü" başta olmak üzere çok sayıda ödüle layık görülmüştür.

Ufuk, Ankara ve Gazi Üniversitelerinde dersler veren Prof. Erol, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını devam ettirmektedir. Türkiye'nin önde gelen düşünce merkezlerinde (ASAM, SDE, GSAM, USGAM) uzman ve kurucu başkan olarak görevler üstlenen Prof. Erol, 2016'dan bu yana Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Kurucu Başkanı olarak bu alandaki faaliyetlerini devam ettirmektedir.